

Vecko-Tournalen

Nr 19 • 1933

Pris 50 öre

Äkta czardasfurstinna på Stockholmsbesök — Gitta Alpar

(V.-J. foto Norberg)

Hos de häktade Gammalsvenskby-borna De Bernadotteska släktjuvelerna

Auktionen hos

Clarence von Rosen

LINDORM:

Landsförrädaren Eros

Grevinnan Stenbock

som skogsarbetare

Tjekans hand

Gammalsvenskby

*Framställningen om att
få återvända till Sverige
ledde till fängelset!*

Bakom gallerförsedda fönster i Berislavs fängelse sitta fem av svenskbyborna fångna: Mathias Norberg, Alexander Knutas, Simon Sigalet, Peter Edvardsson Utas och den svenske kommunisten Karl Andersson. De ha enligt tidningarnas telegram häktats för sabotage mot jordbruksmaskiner.

Ofattbart, var den första tanken, då meddelandet nådde mig, och åter manade jag fram bilden av dessa människor, som jag träffade och bodde hos för något mer än ett halvår sedan. Skulle det ens kunna tänkas, att den rättframme och hederlige Mathias Norberg gjort sig skyldig till sabotage. Eller den egendomliga, intelligenta och lungsjuke mannen Knutas. Det är omöjligt för mig att tro, det måste finnas andra orsaker.

Hur väl minns jag inte den vackra ukrainska sommarnatten, då jag efter mitt besök skulle lämna Gammalsvenskby och med Alexander Knutas som vägvisare gick över steppen för att ta båten i Berislav mot nya äventyr. Vägen var lång, och Knutas, som är filosof och dessutom av någon egendomlig övertygelse ateist, hade gott om tid att berätta både om sitt liv och sin filosofi, medan den korta skymningens purpuröda skyar övergingo i mörkviolett och månen tändes på himlen.

»Jag sysslade mycket med trollkonster i min ungdom», berättade Knutas, »och om ni vill tro mig eller inte, var det därför som jag själv kom att bli skeptisk mot allt övernaturligt. Jag såg ju hur

lätt det var att övertyga folk om övernaturliga ting, och då jag läste Bibeln och andra religiösa böcker började jag göra upp mina teorier om undren och allt det oförklarliga.»

Och så framlägger Knutas sina teorier om Jesu födelse. Minst av allt tror han på något himmelskt ingripande, men det märkliga är, att han heller icke kan tro att Josef var far till Jesusbarnet. Det var Josef av Arimatea, menade Knutas.

Lika självständiga åsikter hade han om allting, det var egentligen bara i det politiska han just då var en smula tvehågsen. Han redogjorde frejdigt för olika ekonomiska system, såsom han lärt sig se dem i böcker och i verkligheten. Närmast anslöt han sig till kommunismen, den tilltalade hans idealitet långt mera än den kapitalistiska världsuppfattningen, men sedan han kommit åter till Ukraina hade han, liksom många av byborna, börjat gripas av tvivel på möjligheten av de kommunistiska teoriernas omsättande i praktiken — åtminstone vad den brådstartade kollektiviseringen av jordbruket beträffar.

Det var personliga besvikelser som bragt Knutas därefter. Han är till yrket smed, liksom fadern, och han har tidigare kunnat skaffa sig bärgning på sitt yrke. Nu har emellertid sjukdomen tagit honom i sitt våld — det är lungorna som krångla — och då han återvände till Sovjet hade han fått säkra löften om att få komma till något av de undergörande sanatorierna på Krim för att bli botad. Men de löftena hade ännu efter nära ett år icke infriats trots påminnelser och förnyade löften.

Ja, Knutas var besviken, men att hans bitterhet tagit sig utlopp i sabotage mot kolhosens traktorer och andra jordbruksredskap förefaller mig ändå fullkomligt otänkbart. Inte minst därför att Knutas är en klok karl, långt över svensk medelintelligens.

Längst t. v.: Skolläraren Blom, som nu övergivit Gammalsvenskby. — Överst: Byvägen i Gammalsvenskby med kyrkan i bakgrunden. — T. h.: Gammalsvenskbybor, (X) den häktade Simon Sigalet. — A omstående sida: Gammalsvenskby på ukrainska slätten. — Den häktade Mathias Norberg med sin son ute i det kollektiva jordbruket på steppen.

Dessutom är han närmast en godmodig, sällskaplig och hjälpsam natur och allra mins asocial, även om hans åsikter i intellektuella ting gå stick i stäv mot det alldagliga. Kan han möjligen ha blivit obekvämt för myndigheterna med sina säkerligen ganska påstridiga yrkanden att få komma till Krim — eller att få återkomma till Sverige? Redan vid mitt besök i Gammalsvenskby var han på det klara med att han begått ett misstag, då han lämnade Sverige för löftena om Krimvistelsen, och han längtade obeskrivligt att få komma tillbaka till hustrun och barnen uppe i Norden.

Det är även svårt att tänka sig att den genompräktige och allmänt omtyckte Mathias Norberg skulle ha gjort sig skyldig till någon mot landets lagar brottslig handling. Om icke i rent oförstånd eller driven av nöden till den gräns av desperation, där varje människa mister herraväldet över sig själv. Jag träffade honom ute under arbetet i kolhosen, och medan vi under middagsrasten åto en tallrik av den ukrainska »borschen», en slags kraftig soppa, berättade han varför han återvänt till Gammalsvenskby.

Familjen Norberg hade i Sverige hamnat i en relativt karg och ogästvänlig del av Småland. Det hade varit tungt arbete och mycket blygsam lön för mödan. Och så hade man lovat dem kor och grisar och jord bara de återvände. Det var alltför lockande, och så foro de. Men de utlovade djuren hade de ännu icke sett till. Tungt arbete hade de däremot fått mer än nog, och framtiden tedde sig mörk även om skörden lovade gott. De stora tributerna till staten skulle säkert sluka hela skörden.

Det Norbergska hemmet är ett av de trevligaste i byn där det ligger omramat av en pryddlig trädgårdstappa vid en av bygatorna, »Näalinja». Det är ett lågt vitrappat hus, ytterst väl hållet och präglat av ordning och omtanke, till skillnad från många andra som nu förfallit. Inomhus var det blott den ryska spisen med utrymme för liggplatser uppe på muren, som förrådade att man var i Ukraina och icke i en bondstuga hemma i Sverige. Byrån och symaskinen hade de haft med sig, då de återvände till Gammalsvenskby, och på väggarna hängde bibelspråk i förgyllda bokstäver.

Simon Sigalet träffade jag blott flyktigt ute på kolhosen. Han är liksom Knutas och Norberg en man i fyrtioårsåldern. Anledningen till att jag icke kom i närmare kontakt med familjen Sigalet var att de icke bodde i den egentliga byn utan i Nybyn på vägen till den tyska kolonien Klosterdorf. De beskrevos som skötsamma och relativt välbärgade människor.

Peter Edvardsson Utas, den fjärde av de häktade svenskbyborna, är en helt ung man, endast 26 år gammal. Under sin vistelse i Sverige fick han plats hos Aga på Lidingön och han ansågs av de övriga svenskbyborna som en av de bäst placerade. Det väckte därför stort uppseende då man en vacker dag fick höra att han återvänt till Ukraina. Detta skedde i fjol höst. Föräldrarna hade redan tidigare givit sig av. I sällskap hade Peter Utas svensken Karl Andersson, vilken i Sovjet gifte sig med Peters äldsta syster Maria. Den unge svenskbybons uppehåll i Sovjet har inte precis varit av det angenäma slaget. Han reste dit endast för att hälsa på sina föräldrar — de hade tidigare återvänt till Gammalsvenskby efter en kort vistelse i Sverige, och gamle Utas hade efter återkomsten blivit allvarligt sjuk, och det var heller inte meningen att han skulle stanna länge. Redan strax efter ankomsten till Ryssland blev han emellertid anhållen av tjecken — hans nyförvärvade svenska medborgarskap skyddade honom icke — han blev försatt på fri fot en kort tid men därefter åter anhållen. I mars häktades ynglingen för tredje gången på ett halvt år.

På vad sätt slutligen Peter Utas svåger Karl Andersson är inblandad i den historia av det ena eller andra slaget, som föranlett häktningarna är lika svårt att förstå som anklagelsen mot de övriga fyra. Han hade dock vid sin avresa namn om sig som en energisk kommunistagitator, och borde snarare ha mottagits med öppna armar i Sovjet.

Någon förklaringsgrund till häktningarna måste ju finnas, och tills sovjetmyndigheterna själva lyfta på förlåten är man hänvisad till gissningar.

En möjlig förklaringsgrund är följande. Under trycket av den gångna vinterns umbäranden och efter de många svikna förväntningarna ha 150 svenskbybor i en skrivelse till svenska regeringen bett om bistånd för att kunna återvända till Sverige. Det är troligt att denna aktion icke setts med blida ögon i Sovjet, och om man förutsätter att de häktade varit engagerade i företaget, ja, kanske varit aktionens initiativtagare, komma måhända anhållandena i ett klarare ljus. Ej heller ligger det utom den tänkbara möjlighetens gräns, att de olyckliga människorna i sin nöd drivits till desperata handlingar, som föranlett häktningarna. Därom står dock inte i de brev som från Ukraina kommit till byborna i Sverige. Men de tala i stället om den djupa förståmning som råder i byn efter denna nya olycka. Hustrur och anhöriga ha upprepade gånger sökt få besöka de häktade i Berislavs fängelse, men först söndagen den 24 april gavs tillåtelse till ett besök.

Alltmera brinnande stiga bönerna om hjälp i svenskbybornas brev. Sedan månader tillbaka ha nödrop från den lilla byn på Ukrainasteppen till anhöriga och vänner hemma i gamla Sverige hörts. Skörden i höstas var icke dålig men den har ändå inte räckt till att tillfredsställa sovjetmyndigheternas krav. På de 900 hektar jord den svenska »artelen» sått skulle man utom brödsäd för det egna behovet frambringa 27,000 pud vete — 432,000 kg. — för statens räkning. Det gick icke, myndigheterna måste till slut ha insett det och sänkte sitt krav till 18,000 pud. Men icke ens det kravet har kunnat fyllas: 15,200 pud har man lämnat till Sovjets spannmålmagasin, och då har det ändå icke blivit över för det egna behovet.

I ett av de tidigare breven jag fick efter besöket i Gammalsvenskby dominerar ännu *hemlängtan* och ångern över det förhastade beslutet att vända Sverige ryggen. Det lyder i sin trohjärtade utformning:

»Skriven den 3 november 1932.

Med de besta helsningar til dig snäla fru nu vill jag fråga om en råd om det är möjligt återvända till Sverige vi önska tillbaka snäla fru giv oss råd om vi behöva inrese tillstånd der svenska medborgarskap vi vilja inte hava nåot hjälp från Sverige vi vilja på vår egen kostnad vi äro några familjer som vilja återvända till Sverige snäla fru nu vilja vi be eder om att ni skola vara så snäla och arbet om oss och vi bedja om Sverige så muke vi könna ock be om att Sverige inte ska seja ifrån våra frågor som vi förlänga från Sverige och snäla fru vi vilja be eder om så muke vi könna att ni skulle vara så snäla och arbete om oss ella som vilja tillbaka till Sverige.»

Icke minst bybornas präst, pastor Hoas, har överhopats av böner om hjälp, och det flesta breven innehålla bittra bilder från byns nuvarande situation. I ett av breven heter det:

»Vi skulle aldrig behöva hungra om de ej skulle ta bort allan säd från väran Artell. I somras var det en fröjd att se hur fin skörden stod, men dom hann ej tröska så fort som dom bara krävde och så fick dom börja köra bort ett lass efter det andra å nu är det slut med allan vår säd och brödplanen är ännu ej utfylld och vi stackare sitt alla utan bröd och svälta. Det är en så stark köld att hunden ej får vara ute, men det stackars folket får gå ut på steppen att tröska agnar och isbojna. Nu har dom tröskat i två dagar — så har dom tröskat ut 9 kilo vete. Lönar det sej att dom fryser och arbete hela dan.»

Att underliga saker försiggå i Gammalsvenskby förstår man slutligen även därav, att en av de främsta ledarna för de återvändande byborna, skolläraren Blom, helt plötsligt till bybornas harm dragit sig ur spelet och flyttat till Petrosavodsk i närheten av Leningrad. Vid mitt besök i Gammalsvenskby var han mer säker på sin sak och skröt med att han var — »den rödaste djävulen i byn».

Alma Braathen.

